

**POKLONJENI PREDMETI I DRUGI NAČINI POPUNJAVANJA
ZBIRKI ODJELJENJA ZA ETNOLOGIJU
ZEMALJSKOG MUZEJA BIH (2005-2017)**

**GIFTED ITEMS AND OTHER METHODS OF COMPLETING THE
COLLECTIONS OF DEPARTEMENT FOR ETHNOLOGY OF THE
NATIONAL MUSEUM B&H (2005-2017)**

Ernis Šljivo, kustos

Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo, BiH
Odjeljenje za etnologiju
ernis77@hotmail.com

Sažetak

U prilogu se govori o poklonjenim predmetima, koje su građani Sarajeva, ali i drugih gradova Bosne i Hercegovine, u posljednjih dvanaest godina poklonili Odjeljenju za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH. Predmeti koji su dobijeni na poklon znatno su doprinijeli popunjavanju sadržaja postojećih zbirki Odjeljenja za etnologiju. Mnogi pojedinci podstaknuti različitim motivima, u različitim prilikama poklonili su Muzeju predmete iz svoje porodične zaostavštine. S obzirom na to da su sistemski otkupi predmeta svedeni na minimum, danas pokloni građana predstavljaju najčešći način popunjavanja muzejskih zbirki.

Cljučne riječi: Odjeljenje za etnologiju, zbirke, poklonjeni predmeti

Abstract

The article deals with gifted items that the citizens of Sarajevo and other cities of Bosnia and Herzegovina have given to the Department of Ethnology of the National Museum of Bosnia and Herzegovina for the last twelve years. The items that were gifted have largely contributed to the contents completion of existing collections of the Department of Ethnology. Many individuals were motivated by different motifs, and at various occasions gave the Museum items from their family legacy. Considering that the systematic purchase of items is minimized, today, citizen's gifts are the most common way of completing museum collections.

Key words: Department for ethnology, collections, gifted items

Uvod

Utemeljenje i razvojni put zbirki Odjeljenja za etnologiju možemo pratiti od osnivanja Zemaljskog muzeja BiH 1888. godine do danas. U periodu od 129 godina rada Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine dostigle su broj od oko 20.000 predmeta, podijeljenih u 17 tematskih

zbirki u Odsjecima za materijalnu i duhovnu kulturu. U Folklornom arhivu Zemaljskog muzeja BiH čuva se više hiljada različitih dokumenata u vidu zapisa, rukopisa i druge arhivske građe donesene s terenskih istraživanja, kao i ilustrativna građa (fotoploče, negativni, fotografije, crteži, video i tonski zapisi).

Utemeljitelj zbirke Odjeljenja za etnologiju bio je ujedno i prvi kustos Zemaljskog muzeja BiH, dr. Ćiro Truhelka.¹ Početnu zbirku činili su proizvodi sarajevskih zanatlija² koje su članovi Muzejskog društva otkupili s namjerom da kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine javnosti bude predstavljeno na svjetskim izložbama, poput onih u Beču, Parizu, Budimpešti i drugim velikim centrima u tadašnjoj Evropi.

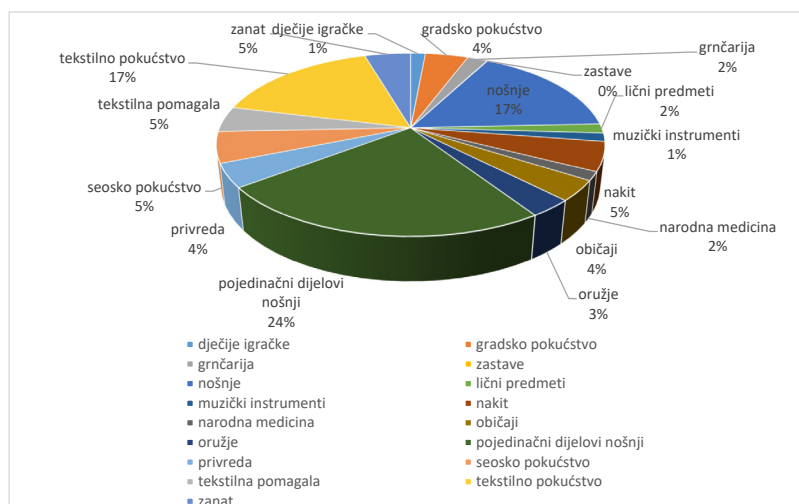
Povećanje i obogaćivanje zbirki Odjeljenja za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH nastavljeno je dugogodišnjim neprekinutim radom, u skladu s mogućnostima institucije i stručnim kadrom, u različitim državnopravnim okvirima: najprije u austrougarskom periodu, potom u prvoj i drugoj Jugoslaviji skupa s popratnim ratnim razdobljima, pa sve do danas. Višedecenijska djelatnost stručnjaka Odjeljenja za etnologiju na proučavanju kulturnog naslijeđa svih naroda Bosne i Hercegovine uključivala je i sistematski otkup predmeta. Na taj način snabdijevane su muzejske zbirke, a javnosti su predstavljane putem stalnih i povremenih izložbenih postavki.

Cjelokupna dosadašnja djelatnost Zemaljskog muzeja BiH uticala je na mnoge ljude da poklone Muzeju predmete pa su, osim otkupima, na terenu muzejske zbirke obogaćivane poklonima pojedinaca i ustanova. S obzirom na finansijsku situaciju u kojoj se posljednjih dvadesetak godina nalazi Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, pokloni građana postali su važan činilac u očuvanju i širenju muzejskih zbirki.

Zbirke i poklonjeni predmeti

U periodu koji ovaj prilog obuhvata, od 2005. do 2017. godine, zbirke Odjeljenja za etnologiju obogaćene su s 344 poklonjena predmeta. Pokloni dobijeni u posljednjih deset godina, po svom kvalitetu, znatno su doprinijeli popunjavanju sadržaja postojećih zbirki.³

Pokloni su pristizali u različitim prilikama, a građani koji su ih poklanjali rukovodili su se raznovrsnim motivima, od kojih je najčešći saznanje da će se poklonjeni predmeti, kao trajne kulturne vrijednosti, najbolje sačuvati upravo

Zbirke Odjeljenja za etnologiju

¹ Zaslugom dr. Ćire Truhelke zbirka Odjeljenja za etnologiju obogaćena je vrlo lijepim kompletima nošnji, kako iz različitih krajeva BiH tako i svih bh. naroda. Otkupljene su bogate zbirke oružja, umjetnički izrađenoga na domaćem tlu za vrijeme osmanske uprave, što predstavlja rad domaćih i stranih obrtnika (puške, handžari, kubure, noževi, sablje i dr.) Od tekstilnih predmeta, osim nošnji, treba spomenuti i nabavku ćilima, posebno fragmente velikog perzijskog ćilima iz 1635, koji se sastoji iz sedam dijelova i čini svjetski raritet. Osim navedenih predmeta, Truhelka je za Odjeljenje nabavio sobe iz Sarajeva, Jajca i Srebrenice s bogatom drvorezbarijom. (Spomenica 1988: 265-266, 271)

² Zbirka etnografskog materijala postupno se povećavala pa se tada, osim nošnji, nabavlja nakit kao proizvod nadaleko poznatih bosanskohercegovačkih obrtnika kujundžija. Nabavljaju se i proizvodi drugih obrtnika: kazandžija, drvorezaca, terzija (krojača), sarača (remenara), kovača, abadžija i drugih koji danas čine zbirku gradskog obrta i pokućstva. (Spomenica 1988: 266)

³ Zbirke su razvrstane prema vrstama materijala i tematskom sadržaju (privreda, gradsko i seosko pokućstvo, gradska i seoska nošnja, pojedinačni dijelovi nošnje, zanati, nakit, muzički instrumenti, makete, običaji i vjerovanja, narodna medicina, dječije igračke, tekstilno pokućstvo, oružje, pribor za pušenje i dr.). U okviru zbirki primijenjen je sistem regionalne sistematizacije, a kod ponekih tipološke i nacionalne (nošnje) klasifikacije.

u Zemaljskom muzeju BiH. Čest povod za poklanjanje određenih predmeta bio je prestanak njihove upotrebne vrijednosti u savremenom načinu življenja, a nisu rijetki ni slučajevi u kojima su predmeti poklanjani u znak sjećanja na članove porodice i drage osobe kojima su predmeti pripadali.

Prema podacima iz inventarnih knjiga Odjeljenja za etnologiju poklonjeni predmeti uglavnom pripadaju tradicionalnoj seoskoj kulturi, dok je posljednjih godina primjetan i porast broja predmeta iz gradske sredine.

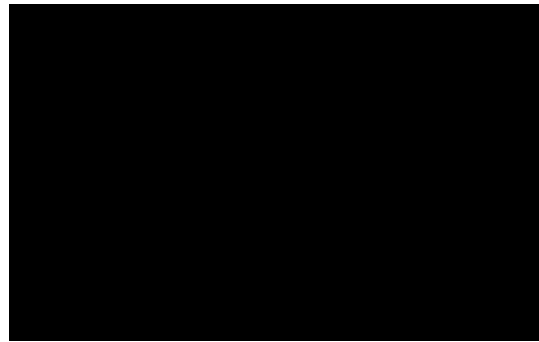
U posljednjih 12 godina vrijednim poklonima uvećana je Zbirka gradskog pokućstva koja danas broji 722 predmeta. Predmeti iz ove zbirke, pored estetskog doživljaja, pružaju i podatke o kulturi stanovanja na prostoru Bosne i Hercegovine krajem 19. i tokom 20. stoljeća. Među poklonjenim predmetima za ovu zbirku nalazi se i radna soba dr. Mehmeda Spahe.⁴

Zbirka gradskog pokućstva obogaćena je i *mangalom*⁵ iz porodice Begajete Muminović. *Mangalu* je izradio Mustafa Muminović, kazandžija u Sarajevu. Izrađena je od bakra i ukrašena tehnikom *iskucavanja* i tehnikom na *proboj*, motivi ukrašavanja predstavljaju veliki broj medaljona u kojima su prikazani motivi džamija, a slova su ispisana arapskim pismom.

Slika 1: Mangala

Među predmetima koji su upotpunili *Zbirku gradskog pokućstva* nalazi se i *Radioprijemnik KOSMAJ 49*. Radioprijemnik je Muzeju poklonio prof. dr. Tomislav Išek iz Sarajeva. Važno je napomenuti da je za svaki eksponat vezana i priča iz života njegovog vlasnika. U tom smislu prof. Išek nam je prenio i nekoliko podataka za Radioprijemnik:

Slika 2: Radioprijemnik

Fotografija prikazuje radio robne marke Philips, tip KOSMAJ 49, koji je nakon Drugog svjetskog rata sklopljen u SFR Jugoslaviji, u tvornici Radio industrija Nikola Tesla. Radioprijemnici nisu bili u prodaji, već su dodjeljivani najboljim radnicima.

Radioprijemnik je u obitelji Išek upotrebljavan od 1948. godine. Milan Išek je radio dobio kao istaknuti sindikalni funkcioner. S četvericom radnih kolega osnovao je Krojačku radionicu iz koje je kasnije nastala tvornica ALHOS.⁶

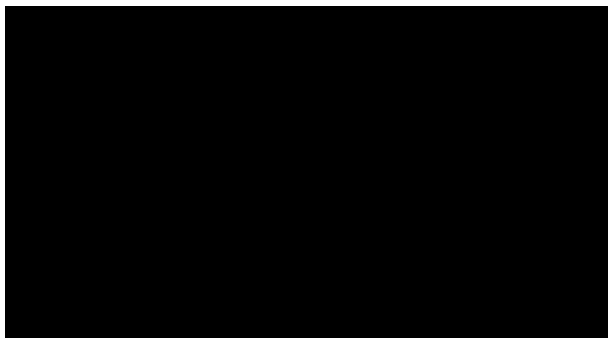
Organizovanje izložbi i različitih manifestacija u Muzeju praćeno je i doniranjem predmeta od strane muzejskih posjetilaca. Vrijedno je spomenuti *Kulturno veče Odjeljenja za etnologiju*, u organizaciji Zemaljskog muzeja BiH i švedske nevladine organizacije *Cultural Heritage without borders* (Kulturno naslijeđe bez granica, CHwB). U okviru programa te večeri

⁴ U znak sjećanja na istaknutog člana porodice dr. Mehmeda Spahu, ministra u vladi Kraljevine Jugoslavije, jednog od najznačajnijih bosanskohercegovačkih i bošnjačkih političara 20. stoljeća, njegov unuk Kenan Spaho Zemaljskom muzeju BiH poklonio je radnu sobu svoga djeda. Ovom prilikom Odjeljenje za etnologiju na poklon je dobilo namještaj iz prve polovine 20. stoljeća: radni sto, sofu, dvije fotelje, dva ormara s rolo vratima, klub sto i stolicu.

⁵ *Mangala* – tur. prema Škaljiću – sud posebnog oblika, napravljen obično od bakra (a može biti i od mesinga, lima ili zemlje), u kojem se drži žeravica radi zagrijavanja sobe ili za podgrijavanje jela ili kafe. Obična *mangala* je izrađivana samo s *atešlukom* (posudom za vatru), ali je često, kao bitan konstrukcijski element, imala *atešten* – *emin* (štitnik od vatre), mrežasto izbušen poklopac ili jednostavno “zaliven” bakrom. *Mangala* je služila i za postizanje posebnog ugođaja “meraka” koji se stvarao pored otvorenog žara. S posebnim zadovoljstvom, uz mangalu se pila kafa.

⁶ Prema riječima kazivača prof. dr. Tomislava Iška, kada je radio donesen u kuću, niko od ukućana nije smio da ga dodirne, jer prvi put vide takvu spravu. Komšije su se okupljale u kući Išekovih da slušaju radioprogram – vijesti i prenose nogometnih utakmica.

prezentiran je i grnčarski zanat, a tom prilikom Šaban Orhan, grnčar iz Lješeva kod Visokog, poklonio je Muzeju svoje grnčarske proizvode.

Slika 3: Grnčarija

Izložbena djelatnost muzejskih stručnjaka jedan je od najvažnijih proizvoda muzeja jer ona objedinjava i prosvjetnu i pedagošku komponentu njihove djelatnosti. Različite izložbe također su motivirale jedan broj posjetilaca, a istovremeno i poštovalaca Muzeja, da svojim poklonima daju doprinos bogatstvu muzejskih zbirki. Povod za poklanjanje predmeta Muzeju bile su izložbe koje je realizovalo Odjeljenje za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH. Spomenut ćemo samo neke od njih poput: Sarajevo između dvije carevine; Milan Karanović – Život i rad; Tradicionalni ribolov u Bosni i Hercegovini; U svijetu igre; Sviram kako pjesma kazuje; Darovani predmeti porodice Ceković; Dani krompira i luka; Bosanskohercegovački ćilimi iz zbirki Zemaljskog muzeja BiH; Koja je moja košulja; Budni snovi; Dr. Ćiro Truhelka – U spomen na jednog pionira; Sehara – sevdalinke, pa sve do trenutno postavljene: Sarajevski fragmenti safavidskih tepiha.

Terenski rad

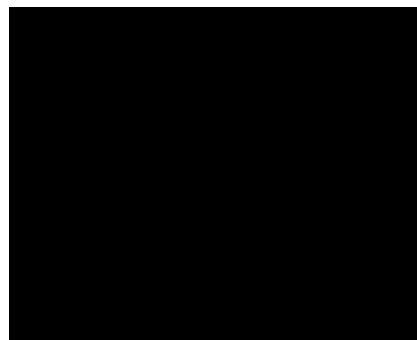
Značajan broj predmeta dobijen je prilikom terenskih istraživanja 2008. godine (etnološko-folkloristička istraživanja Kraljeve Sutjeske i okoline te etnološko-folkloristička istraživanja Prusca), kao i istraživanja tokom 2009. i 2010. godine. Spomenuta istraživanja odnose se na projekte pod naslovom: *Promjene u kulturi stanovanja izbjeglog i raseljenog stanovništva Srebrenice na primjeru sarajevskih naselja Vogšća i Osijek*, kao i istraživanje pod naslovom: *Zene etnolozi sa ženama nosiocima tradicije, na primjeru Konjica*. Nakon obavljenih terenskih istraživanja u Pruscu i Kraljevoj Sutjesci,

objavljena je monografija 2013. (*Glasnik Zemaljskog muzeja* br. 50) koja je ispratila rezultate rada sa spomenutog terena.

Neposredni susreti stanovnika BiH sa stručnjacima Muzeja na terenu, prilikom istraživanja, potaknuli su mnoge građane – direktne stvaraocice i nosioce kulturnog naslijeđa naše zemlje – da predmete iz ličnog i porodičnog naslijeđa poklone Zemaljskom muzeju BiH.

Terenski rad na spomenutim istraživačkim projektima rezultirao je 71 poklonjenim predmetom iz oblasti materijalne kulture. Najveći broj dobijenih poklona pripada *Zbirci tekstilnog pokućstva* u kojoj su svoje mjesto našli primjerci ukrasnih peškira, draperija, miljea, jorgana i drugih unikatnih predmeta. Poklonima dobijenim prilikom terenskih istraživanja obogaćena je i *Zbirka pojedinačnih dijelova nošnji* predmetima kao što su libade, košulje, bluze, anterije i drugi dijelovi nošnji koje danas rijetko možemo pronaći.

Također, tokom posljednjih terenskih istraživanja u Konjicu, *Zbirka za usmenu poeziju* proširena je jednim cjelovitim rukopisnim prilogom od oko 1000 narodnih pjesama pod naslovom *Zov zavičaja* koje su nastale u recentnom razdoblju naše folklorne baštine na području Konjica, kao i brojnim usmenim pjesmama sakupljenim od različitih kazivača. Donirani predmeti ove vrste ranije su pristizali i putem pošte te je tako 1955. inventarisana zbirka od hiljadu lirskih pjesama u pet svezaka koju je načinio Smajl O. Bradarić, vjeroučitelj iz Maglaja.

Slika 4 Rukopis

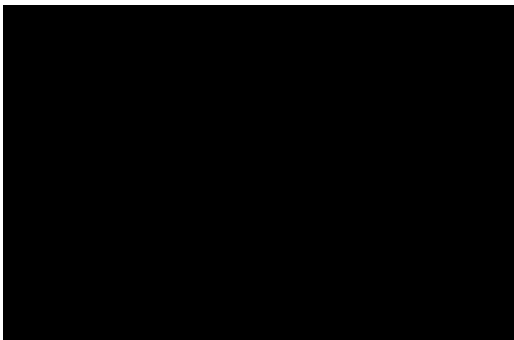
Zbirka pojedinačnih dijelova narodnih nošnji ukupno broji 4073 predmeta, a u posljednjih 12 godina poklonima je uvećana za 73 predmeta. Većinom su poklanjani tradicionalni odjevni predmeti zanatske izrade koje su krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća nosili stanovnici sela

i gradova u Bosni i Hercegovini. U inventarnim knjigama evidentirano je i poklanjanje odjevnih predmeta korištenih sredinom i u drugoj polovici 20. stoljeća, koji su većim dijelom industrijske izrade ili kreacije modnih dizajnera. Ovi predmeti također imaju kulturološku vrijednost jer svjedoče o načinu odijevanja u doba razvoja konfekcijske proizvodnje.

Slika 5: Anterija

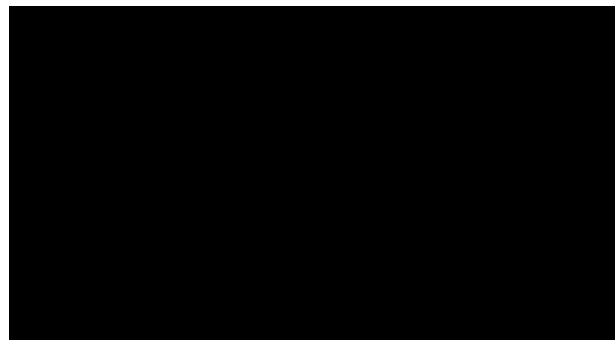
Anerija je otmjena haljina koju su u 19. i početkom 20. st. nosile supruge uglednih članova bh. društva. Sivo-ljubičasta svilena anterija pripadala je hanumi Emiri Selmanagić, supruzi uglednog arhitekta Selmana Selmanagića porijeklom iz Srebrenice. Poklon je kćeri Selmana Selmanagića.

Slika 2 Haljina

Fotografija prikazuje svilenu haljinu za popodnevne i svečane izlaske, nošenu 80-tih godina 20. stoljeća. Haljinu je kreirala poznata modna kreatorica Mirjana Marić, a izrađena je u Tvornici konfekcije Jugoexport. Poklon je Svetlane Bajić, muzejske savjetnice Zemaljskog muzeja BiH.

Zbirka narodne medicine i vjerovanja i Zbirka narodnih običaja obogaćene su predmetima religijskog karaktera i predmetima koji su upotrebljavani prilikom obilježavanja narodnih svetkovina. Ovi zapisi svjedoče o bogatstvu i raznolikosti duhovnog kulturnog naslijeđa stanovnika Bosne i Hercegovine. Zbirka narodne medicine i vjerovanja ukupno broji 259 inventarnih jedinica, a u posljednjih 12 godina poklonjeno je 6 predmeta, među kojima su 2 hamajlije,⁷ 3 enamluka⁸ i jedan tespih.

Slika 7: Hamajlija

Fotografija prikazuje hamajliju (ogrlicu) koja je upotrebljavana za zaštitu trudnica i porodilja od uroka u vrijeme trudnoće i dojenja djece. Na tankom lančiću visi 25 privjesaka i 10 novčića. Hamajlija je nošena oko vrata, a nasljeđivana je po ženskoj liniji. Poklon je Ljiljane Beljkašić-Hadžidedić, muzejske savjetnice Zemaljskog muzeja BiH.

Zbirka narodnih običaja broji ukupno 611 predmeta, a u posljednjih 12 godina poklonjeno je 20 predmeta, među kojima najviše pisanica – uskršnjih jaja.

Igračke i igre, kao važan segment kulturnog naslijeđa, bile su predmet istraživanja kustosa u Odsjeku za duhovnu kulturu Odjeljenja za etnologiju. Rezultat njihovog rada stekao se u značajnoj Zbirci dječijih igračaka, koje datiraju iz 20. stoljeća, te mnogobrojnim zapisima o tradicionalnim igrama bosanskohercegovačke djece. Zbirka dječijih igračaka sadrži 242 eksponata koji su nastali u seoskoj sredini. Djeca su izradila većinu igračaka, koristeći materijale koji su

⁷ *Hamajlija* – ar. prema Škaljiću – Zapis zavijen u platno ili kožu, obično u obliku trokuta, koji se nosi uza se privezan za mišić ruke ili obješen o vratu ispod odijela, amulet, talisman. 2) Mala knjižica s izrekama iz Kur'ana i molitvama na arapskom jeziku, koja se obično nosi u kožnatoj ili platnenoj kesici ili u limenoj kutiji.

⁸ *En'am* – ar. prema Škaljiću – Ime jedne hamajlije, a to je zbirka (knjižica) koja sadrži šesto poglavlje Kur'ana zv. "En'am" s još nekoliko drugih izvoda iz Kur'ana. Drži se u metalnoj, obično srebrnoj kutiji (tašni).

im bili dostupni u okruženju u kojem su živjeli. U posljednjih 12 godina zbirka dječijih igračaka obogaćena je i igračkama industrijske proizvodnje. Povod za proširenje zbirke i prikupljanje novih igračaka bila je i radionica *Muzejski eksponat* i izložba *U svijetu igre* u okviru kojih je poklonjeno 15 igračaka.

Slika 8: Šivaća mašina - dječija igračka

Šivaća mašina napravljena je kao funkcionalan model originalne šivaće mašine, a korištena je kao dječija igračka u drugoj polovini 20. stoljeća. Upotrebljavana je za igru i šivenje manjih tekstilnih predmeta – krpica. Poklon je Vojke Besarović iz Sarajeva.

Literatura

Bajić, Svjetlana. 2003. *Darovani predmeti porodice Ceković: katalog izložbe*. Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine.

Bradarić, Smajl O. i Nirha Efendić, ur. 2018. *Narodne umotvorine: (iz Dervente i okolice)*. Sarajevo: Zemaljski muzej BiH, Slavistički komitet u Sarajevu.

Inventarna knjiga Odjeljenja za etnologiju, podaci o poklonjenim predmetima 2005. – 2017. godine. Sarajevo: Folklorni arhiv Zemaljskog muzeja BiH.

Zaključak

Prilog pod nazivom *Poklonjeni predmeti i drugi načini popunjavanja zbirke Odjeljenja za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH (2005 – 2017)* ima za cilj informirati naučnu i kulturnu javnost o modelima rada i načinima popunjavanja zbirke Odjeljenja za etnologiju u recentnoj prošlosti. Također, ovaj prilog je spomenuo i određene pojedince koji su svojim poklonima iskazali povjerenje Zemaljskom muzeju BiH tako što su predmete iz svog porodičnog naslijeđa na čuvanje povjerali ovoj instituciji. Ovdje su spomenuta tek neka imena, a lista zaslužnih za očuvanje kulturnog identiteta naše zemlje mnogo je duža. Predmeti koji su putem poklona dospjeli u Muzej, a koji do sada nisu bili izlagani, također čekaju svoje vrijeme ili tematsku okosnicu u koju bi se uklopili, pa da budu izloženi. U posljednjih dvanaest godina zbirke Odjeljenja za etnologiju obogaćene su s 344 poklonjena predmeta različite namjene, koji svjedoče o kulturi življenja u našoj zemlji u 20. stoljeću. Nakon upisa u knjige inventara Odjeljenja za etnologiju i procesa zaštite i konzervacije, poklonjeni predmeti integriraju se u postojeće muzejske zbirke obogaćujući njihov sadržaj i pružajući mogućnost stručnjacima Muzeja da dopune i prošire svoja saznanja o pojedinim kulturnim elementima.

Darovani predmeti svjedoče o kulturnoj raznolikosti, sadrže društveno-kulturne poruke, razvijaju kulturu sjećanja i dokumentiraju različite segmente života stanovništva Bosne i Hercegovine tokom 20. stoljeća.

SPOMENICA stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine 1888-1988. 1988. Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine.

Škaljić, Abdulah. 1957. *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Institut za proučavanje folkloru u Sarajevu.